

ZEMŘEL prof. FRANTIŠEK LOM, DrSc.

Když 22. listopadu 1985 zemřel profesor Dr. Ing. Dr. h. c. František Lom, DrSc., ztratilo naše zemědělství mimořádně vzdělaného, moudrého a přitom prostého člověka, zaníceného a úspěšného vědeckého pracovníka. Jeho práce znají sociologové, historici, ekonomové, a stejně tak agronomové i zootechnici, studenti i pedagogové a zemědělské praktici. Profesor František Lom byl nesporně velmi výraznou osobností zemědělských věd od konce dvacátých do osmdesátých let našeho století. Jeho přínos v zemědělské ekonomice, zemědělské sociologii a zemědělské historii je mimořádný a trvalý.

Životní dílo profesora Františka Loma je velmi rozsáhlé. Jsou to stovky studií, stovky popularizačních článků, desítky skript a vysokoškolských učebnic a nespočet přednášek na vědeckých zasedáních. Kromě toho skvělým způsobem František Lom plnil povinnosti vysokoškolského učitele a aktivního člena a činitele mnoha vědeckých orgánů a odborných komisí. Přitom trvale a dychtivě studoval materiály získávané výzkumem v terénu či ve spisovnách, archívech a knihovnách. Profesor Lom byl velmi pracovitý a cílevědomý vědecký pracovník, neustále toužící po prohloubení svých znalostí a stále ověřující výsledky poznání historickou praxí. Nespokojoval se s jednostranným vysvětlením zkoumaného jevu, ale snažil se jej vždy poznat a pochopit v souvislostech, v soustavách a v konkrétních historických situacích. Neustále se vzdělával, studoval odbornou literaturu rozvíjejících se oborů, třídil poznatky a ověřoval je poznanou skutečností. Nespokojoval se s dosaženými výsledky a dovedl si neustále klást otázky umožňující další zpřesnění dosaženého poznání.

Již první studie Františka Loma zasahují do tří hlavních oborů, jimž se pak věnoval celý život. Jsou to studie zaměřené jak ekonomicky, tak zvažující aspekty sociologické, a ovšem stejně tak výborné studie agrárně historické. Tento Lomův přístup je logický, ovšem velmi náročný na přípravné práce, ale stejně tak náročný na třídění a vyhodnocování faktů. F. Lom ve svých studiích skutečnosti jen nepopisoval, nespokojoval se s konstatováním, že to či ono bylo, ale vždy se snažil poznat a pak sdělit proč to tak bylo a jakými způsoby zemědělci řešili problémy výroby a konečnou i vlastní existenci. Studoval přitom nezbytné problémy technické (zemědělské účetnictví, vývoj používání průmyslových hnojiv, vývoj meliorací, technologií, zemědělského vzdělávání atd.) a všiml si soustavné vývoje zemědělství v období zemědělských krizí. Snažil se pochopit a poznat vývoj zemědělské výroby v širších souvislostech teritoriálních i časových, přičemž oporou mu byla i velmi dobrá znalost praktického zemědělství, zemědělských prací a možnost základní korekce vlastní zkušeností. Zemědělskou výrobu chápal jako celek, jako systém, který vždy zahrnoval vlastního výrobce i konzumenta zemědělských produktů — zemědělce. Velmi dobře viděl neřešitelné rozpory feudálního a kapitalistického zemědělství.

Od počátku své vědecké dráhy byl velmi často soustředěn na studium a řešení sociálních problémů rolnictva. Jako praktický zemědělský ekonom hledal příčiny rozdílů sociálních poměrů vlastníků různých velikostních skupin zemědělských závodů. Jeho šetření zadluženosti rolnických hospodářství, příčin, možností nápravy, studium sociálních poměrů v zemědělství koncem dvacátých a ve třicátých letech formovalo výrazně Lomovy názory na vývoj zemědělství. Koncem dvacátých let studoval výsledky pozemkové reformy a vliv pozemkové reformy na hospodaření, studoval problémy diferenciací zemědělských podniků. Podrobně se zabýval spotřebním vydáním zemědělců v souvislosti s hospodářskou krizí a zvláště tíživými poměry drobných rolníků. Od počátku třicátých let získával podklady pro studium vývoje zemědělství výzkumem v terénu a dotazníkovými akcemi. Z těchto materiálů vytěžil množství faktografického materiálu pro řadu studií nejen profesor Lom, ale i další autoři. Na základě výsledků studia a zjištění sociálních poměrů

drobných rolníků se profesor F. Lom obrátil na státní a politické orgány o zařízení nápravy. Byl proto v nemilosti a napadán představiteli agrární velkoburžoazie.

Trvalý zájem o sociální poměry zemědělců a pracovníků v zemědělství postupuje většinu jeho prací, i když převážně zaměřených na poznání a vysvětlení ekonomických jevů. Na problémy rolnického hospodaření byl zaměřen především ve třicátých letech. Kromě zpracování dotazníkových akcí uskutečněných v této době a zamýšlených k prohloubení poznání vývoje zemědělské výroby i postižení skutečného stavu zemědělské malovýroby se zabýval poměrem a rozbořem vztahů mezi rostlinnou a živočišnou výrobou, plánováním zemědělské výroby, problémy přepravními i otázkou vymezení hospodářských oblastí (geonomií) a otázkami intenzifikace zemědělské výroby. Jeho práce *Základy organizace zemědělství Československé republiky* o rozsahu 800 stran, která byla vydána v roce 1934 pod jménem E. Reicha, je prací základního významu pro poznání vývoje zemědělství v Československu mezi světovými válkami a zůstává důležitým pramenem pro studium zemědělství v období rozvinutého kapitalismu.

Značnou pozornost věnoval profesor Lom studiu vývoje vzdělávání v zemědělství, zemědělskému školství, studiu vývoje všeobecného zemědělského pokroku a vývoje zemědělských věd. Všechny jeho práce se vyznačují pojetím zemědělské výroby jako organického celku v příslušných vazbách technických, sociálně ekonomických i společensko-politických a respektováním dějinného vývoje oboru. Jeho formulace jsou jasné a přesné. Často jsou ovlivňovány tendencí o ujasnění a zpřesnění pojmů, prohlubování zemědělské terminologie.

Historik František Kutnar o F. Lomovi psal a zdůrazňoval, že jako zemědělský inženýr a ekonom pronikal při výkladu vývoje vnitropodnikové organizace hlouběji a lépe než pouhý historik a mohl odborněji vyložit činnost a výsledky jednotlivých odvětví zemědělské výroby i veškerou organizační účast lidské aktivity. František Lom nikdy neztrácel ze zřetele, že zemědělská výroba, zemědělství, je výsledkem vlivu přírodních sil, daných přírodních podmínek, ale i výsledkem lidské vůle a lidské činnosti, a že směřuje k ukojení základních lidských potřeb. Jeho přístup tedy konečkonců značně ovlivňoval postoje sociologické, nebo chceme-li socioekonomické, poučené poznáním povahy přírodovědné, technické a především historické. Náročnost takového způsobu studia a výkladu vývoje zemědělství je zřejmá a je také zřejmé, že badatel, který přistupoval a úspěšně zpracovával vývoj zemědělství z těchto výchozích pozic, musel být mimořádně všestranný, velmi pracovitý a také velmi náročný na svoji vlastní práci.

Bude jistě ještě dlouho trvat, než budeme schopni zhodnotit vše, co profesor Lom pro rozvoj zemědělské sociologie, zemědělské ekonomiky a zemědělské historie svojí prací přinesl. Je však již dnes jisté, že studium jeho prací ve všech uvedených oborech je v současné době nezbytné, má-li být dosaženo trvalejší platných výsledků v poznání vývoje českého a slovenského zemědělství.

Dosud není k dispozici kompletní bibliografie prací profesora Loma. Částečné výběrové bibliografie jeho článků uvedli dříve F. Kutnar (K sedmdesátinám profesora Františka Loma. Vědecké práce Zemědělského muzea, 11, 1971, s. 9-18) a Z. Tempír (Profesor dr. ing. dr. h. c. František Lom, DrSc. osmdesátníkem. Vědecké práce Zemědělského muzea, 21, 1981, s. 5-9) a na některé práce upozornili K. Vlček a M. Skočík (*Acta universitatis agriculturae*. Sborník VŠZ v Brně, VI, 1970 č. 4D, s. 483-487), J. Honcová (Sborník ÚVTIZ — Sociologie zemědělství, 17, 1982, s. 155-156) a J. Píć (Zemědělská ekonomika, 32, 1986, s. 79-82).

Přehled článků a studií profesora Františka Loma z oblasti zemědělské sociologie a prací příbuzných (výběr):

1. Vliv cen na vývoj provozních soustav od 17. století do roku 1914. Doktorská disertační práce. Praha 1929
2. Zemědělská krize let 1820tých v Čechách. Zemědělský archiv XX, 1929, s. 1-7
3. Zemědělská ekonomika v době zemědělských krizí v 19. století v Čechách. Zemědělský archiv XXI, 1930, s. 1-29
4. Zemědělské účetnictví v době zemědělských krizí. Venkov 1930
5. Zemědělsko-politické problémy z hlediska evropského. Hospodářský obzor. Praha 1930
6. Ustavení speciální komise pro otázky zemědělské práce při mezinárodní zemědělské komisi. Věstník ČAZ, Praha 1930
7. Janovicko v zemědělské krizi. Klatovský kraj, 15. 1. 1930

8. Středoevropský zemědělský problém a jeho řešení. Věstník ČAZ, Praha 1931
9. Zkoumání o rentabilitě zemědělských podniků. Čs. zemědělec, Praha 13. 3. 1931
10. Dosavadní šetření o zadluženosti v zemědělství. Věstník ČAZ, Praha 1932
11. Pohyb zemědělských vydání ve třech obdobích 1909 - 13, 1926 - 29, 1930 - 31. Praha 1933, s. 1-95
12. Příspěvek k výzkumu výrobních a odbytových poměrů mléka a drůbeže v některých krajích Slezska. Věstník ČAZ, Praha 1933
13. Kontingentace — opatření pro obnovení rovnováhy mezi nabídkou a poptávkou na trhu mlékem. Čs. zemědělec, Praha 30. 6. 1933
14. Oddlužení zemědělství v Německu. Brázda. Praha 1933
15. Zemědělské oddlužení. Brázda. Praha 1933
16. (nesprávně E. Reich) Základy organizace zemědělství Československé republiky. Praha 1934, s. 1-800
17. Plán a poměry odbytové v jednotlivých oblastech. Časové otázky zemědělské ČAZ. Praha 1934
18. Příspěvek k výzkumu výrobních a odbytových poměrů mléka a drůbeže v některých krajích Slezska. Sborník ČAZ, Praha 1934
19. Domácká výroba z hlediska zemědělského. Brázda. Praha 1934
20. Jak u nás provést oddlužení zemědělců. Brázda. Praha 1934
21. (nesprávně E. Reich) Die tschechoslowakische Landwirtschaft. Paul Parey. Berlin 1934
22. Úprava zemědělských dluhů v ČSR. Brázda. Praha 1935
23. Jak je u nás rozšířen zemědělský pacht. Brázda. Praha 1935
24. Zemědělská samospráva a plánovitě hospodářství. Časové otázky zemědělské ČAZ, 59, Praha 1936
25. Počet zemědělských podniků v ČSR ve vyrovnávacím řízení. Věstník ČAZ. Praha 1937
26. Vyřešte zemědělské soudní vyrovnání. Slovácká domovina. Uherské Hradiště 1937
27. Proč se zemědělci zadlužili. Zprávy Ústavu zemědělské ekonomiky VŠZ, Brno 1937
28. Názory zemědělců o tíživosti zadlužení a možnostech jak odpomoci. Rozmnožený elaborát Ústavu zemědělské ekonomiky VŠZ, Brno 1937
29. Zvýšení ekonomické zdatnosti zemědělců pro lepší rentabilitu v zemědělství. Venkov. Praha 1937
30. Vesnický život a práce. Otisk z publikace Vesnice, půda a plán. Praha 1937
31. Nové účetní formuláře: Týdenní zprávy propisovací, Pracovní deník, Týdenní sborník, pro vedení účetnictví zemědělcům v ÚZE VŠZ v Brně, 1938
32. Zemědělství českých zemí od r. 1848. Věstník ČAZ XIV, 1939, zvl. otisk 1-11
33. Tržní a úvěrové poměry v zemědělství před družstevnictvím. Družstevní sborník IV, 1946-47, zvl. otisk, 1-19
34. Naturální jednotky v zemědělství. Zprávy ZÚÚS VŠZ v Brně, č. 16, 1948
35. Organizace zemědělského podniku před rokem 1848. Brno 1948, s. 1-102
36. Hodnota bytu v zemědělském účetnictví. Zprávy ZÚÚS. Praha 1948
37. (Lom a kolektiv) Dotazník o zemědělské výrobě. Pro ekonomické šetření a rozbor 3000 zemědělských podniků. Stav před kolektivizací (r. 1949). Nákladem ZÚÚS. Praha 1950
38. Vývoj zemědělství a zemědělského vzdělání v Čechách. Sborník Vysoké školy zemědělské v Praze 1957, s. 21-107
39. Zvyšování intenzity výroby JZD. Za socialistické zemědělství. Praha 1957
40. Ekonomický rozbor socialistických závodů jako nutná složka společenského výzkumu. Sborník ze sympozia ČSAZV o úkolech a metodách společenského výzkumu. Praha 1958
41. K pojmu intenzity v zemědělství. Sborník VŠZ. Praha 1959
42. Diskuse o pojmu a obsahu intenzity zemědělské výroby. (Lom, Lipták, Zeman), Sborník VŠZ. Praha 1959
43. Oběti a úsilí pracujícího lidu při revolučních proměnách našeho zemědělství v minulosti. (s J. Tauberem). Sborník ČSAZV Historie zemědělství, 4, 1959, s. 23-41
44. K rozvoji družstevní ekonomiky. Závěrečná zpráva dotazníkové akce o hospodaření v JZD. Sborník VŠZ. Praha 1962
45. K produktivitě práce v zemědělství. Sborník VŠZ. Praha 1962
46. K pojmu a definici intenzity v zemědělství. Sborník ČSAZV Zemědělská ekonomika, Praha 1963

47. Vývoj intenzity zemědělské výroby na Slovensku od roku 1848. Sborník ČAZ Sociologie a historie zemědělství, 1, 1965, s. 47-74
48. Vývoj zemědělského školství za kapitalismu do r. 1914. Sborník ČAZ Sociologie a historie zemědělství, 2, 1966, s. 19-38
49. Možnosti zvyšování důchodu v družstevním hospodaření. Sborník provozně ekonomické fakulty VŠZ, Praha 1968
50. Vývoj zemědělských věd a pokrok v zemědělství na území ČSSR. Prameny historie zemědělství a lesnictví č. 6. Praha 1968, s. 1-245
51. 50 let československé zemědělské výroby. Sborník ČAZ Ekonomika zemědělství, 1968, s. 297-303
52. Vývoj zemědělské ekonomiky v českých zemích. In: Tauber — Kolařík: Příspěvky k historii české a slovenské zemědělské ekonomiky. Praha 1969, s. 3-73
53. Příspěvek ke studiu vývoje sociologickoekonomického výzkumu do konce let třicátých. In: Tauber — Kolařík: Historie české a slovenské sociologie venkova. Praha 1969, s. 76-93
54. Vývoj zemědělského výzkumnictví a ekonomických nauk v zemědělství ČSSR do r. 1951. Sborník ČAZ Zemědělská ekonomika, 16, 1970, s. 3-21
55. Příčiny zadlužení rolnictva za kapitalismu. Sociologie a historie zemědělství, 6, 1970, s. 43-54
56. Intenzita zemědělské výroby a její teorie. Sborník provozně ekonomické fakulty VŠZ. Praha 1970
57. K vývoji zemědělského poradenství v českých zemích do r. 1938. Sociologie a historie zemědělství, 7, 1971, s. 115-122
58. Hospodářský a sociální život zemědělské obce za kapitalismu. Sociologie a historie zemědělství, 8, 1972, s. 59-68
59. Přehled dějin zemědělské výroby v českých zemích. Provozně ekonomická fakulta VŠZ. Praha 1972
60. Životní způsob v zemědělství. Sborník sympozia Čs. sociologické společnosti při ČSAV. Praha 1975
61. Dějiny predsocialistických ekonomických nauk v poľnohospodárstve. Príroda. Bratislava 1976
62. Organické pojetí podniku v zemědělské ekonomice. Sborník provozně ekonomické fakulty VŠZ. Praha 1977
63. Ekonomické cíle a zásady hospodaření ve vývoji predsocialistického zemědělství. Zemědělská ekonomika, 24, 1978, s. 249-258
64. Důsledky kapitalistických krizí v zemědělské malovýrobě. Prameny a studie č. 20. Praha 1979, s. 1-223
65. Vývoj čs. zemědělství a odborného vzdělání do r. 1945. In: Sociálně ekonomický vývoj čs. zemědělství. ČSVTS — VÚEZVŽ. Praha 1981
66. Vývoj teorií o organizaci zemědělského podniku. Sociologie zemědělství, 18, 1982, s. 125-140
67. Poznatky z vývoje podnikových učilišť na velkostatech v Čechách v letech 1750—1850. Sociologie zemědělství, 21, 1985, s. 131-142

Ing. Zdeněk Tempír, CSc.